

הגיגים על מגבלת הכוח – או הלקח הלא נכון שלמדנו מאירועי קוסובו

רס"ן יעקב בנז'ו

*דיון תיאודטי זה התרחש בעקבות ההפצצות שעדך חיל
האוויד על מטרת תשתית בלבנון בפברואר 2000.
מטרתו של הדיון הייתה ללבן נושאים מוכרים מבינונים
לא שגדתיים.*

הקלאסי: לפני שניגש לנושא הדיון, הייתי – ברשותך –
מבקש לתאם עמדות, כדי שאוכל לוודא כי שנינו מדברים
על אותו הנושא.

הספקן: ודאי. וכרגיל, אף אאפשר לך לתאר את המצב
כפי שאתה מבין אותו.

הקלאסי: תודה. יוגוסלביה היא מדינה למודת סנקציות.
אל האמברגו הראשון מטעם האיחוד האירופי התוודעה
כבר בסוף 1991, זמן קצר לאחר כינונה כפי שאנו מכירים

קצין שריון.
שרת בתפקידי שדה
בחטיבה 7, ובהם
מפקד הסירת

אותה כיום. במאי 1992 אסרה מועצת הביטחון של האו"ם על
יצוא שורה ארוכה של מוצרים ליוגוסלביה, וב-1993 הוגדלה
הרשימה השחורה. הסנקציות בוטלו ברובן ב-1995, לאחר
שסלובודן מילושביץ, נשיא יוגוסלביה, הסכים לחתום על הסכם
דייטון.¹ ב-1998 החלו הצבא והמשטרה היוגוסלביים להרעיש
כפרים אלבניים בחבל קוסובו, ויוגוסלביה הואשמה בניסיונות
לביצוע טיהור אתני. כתוצאה מכך הטילו אירופה וארה"ב
אמברגו חמור על יוגוסלביה, שבשלב מאוחר יותר הפך להתערבות
צבאית מוגבלת.

הספקן: מה אתה יכול לומר על ההתערבות הצבאית המוגבלת?
הקלאסי: ובכן, הסנקציות פגעו קשות בכלכלת יוגוסלביה:
התוצר הלאומי הגולמי של המדינה ירד ב-30%, ושיעור האבטלה
עלה ל-33%.² אולם הדבר לא עצר את הצבא היוגוסלבי מפעילותו
נגד האלבנים. לכן החליטו בעלות הברית להפעיל כוח – בעיקר

הספקן: לא אתווכח איתך בנושא הנוקם, אולם יש להבין דבר חשוב אחד: כאשר הנוק הוא מתמשך, לומדים בסופו של דבר לחיות איתו, דהיינו מסתגלים אליו. לפני מלחמת קוסובו הייתה יוגוסלביה תחת אמברגו קרוב ל-7 שנים. הלחץ הנוסף שהפעילו ארה"ב והאיחוד האירופי לא שינה במאום את העובדה שאנשים הסתגלו לאמברגו ולמדו לחיות איתו. הפצצות התשתית של בעלות הברית נועדו להשיג שני יעדים עיקריים:

א. לגרום לדה-לגיטימציה של המשטר הדמוקרטי של סלובודן מילושביץ.
ב. להפריע לצבא יוגוסלביה להוציא אל הפועל את מדיניות הטיהור האתני שהוא נקט נגד האוכלוסייה האלבנית בחבל קוסובו.

הקלאסי: אני מבין לאן אתה חותר. למעשה אתה אומר שבעלות הברית נכשלו בהשגת יעדיהם רק באמצעות כוחות אוויריים. בסופו של דבר הם נאלצו להכניס לזירה גם כוחות יבשה, והם אלה שאוכפים את ההסכם שנחתם. רק הנכונות העקבית והמתמשכת של בעלות הברית להפעיל את כוחות היבשה היא שמשמרת את ההישגים של המלחמה.

הספקן: נכון.
הקלאסי: ולליבו של דינונו הארוך והמשכיל, אתה טוען שהמדיניות שמפגינה ישראל מול לבנון גם היא שגויה, וכי העתקה טכנית של מבצע "כוח הברית" נגד יוגוסלביה לזירת לבנון נידונה מראש לכישלון חרוץ.

הספקן: נכון. האם תרצה אתה לפתח את סוגיית השגיאה, או שאני אעשה זאת?

הקלאסי: אני אפתח בכך. לבנון היא מדינה שידעה מלחמות רבות: מלחמת אזרחים ממושכת שהובילה לחורבנה הכלכלי ואינספור מבצעים ופעולות של צה"ל נגד ארגוני טרור שונים שהשתלטו על שטחים נרחבים בלבנון. נראה שהאזרח הלבנוני הפשוט הסתגל בסופו של דבר למצב זה: הוא יודע שחיינו על בלימה, שמטוסים טסים בשמיים ומדי פעם מפציצים. הוא יודע שאפילו בעומקה של לבנון הוא יכול למצוא את עצמו בחזית. אם ירצה או לא ירצה – הוא תמיד מוכן בדרך זו או אחרת ליום צרה (אני אפילו בטוח שהם מחזיקים עדיין במנורות נפט). לכן הפצצה זו או אחרת לא משפיעה עליו באופן מהותי. הספקן: תרשה לי להוסיף לך עוד כמה משתנים, שיחזקו את טענתך שהעתקה מקוסובו ללבנון שגויה: חָשׁוּב על ההשוואה שלהלן:

יוגוסלביה	לבנון
חברה בעלת מבנה מודרני	חברה בעלת מבנה שבטי
משטר דמוקרטי	משטר טוטליטרי ³
כלכלה תעשייתית	כלכלה חקלאית; מיעוטה תעשייתית
מדינה במלחמה	מדינה במצב שלום
צבא נלחם	ארגון גרילה נלחם.

הקלאסי: אני חושב שתצטרך להסביר לי את ההשוואה הזאת.
הספקן: בשמחה. אנחנו, הישראלים, איננו מסוגלים לדמיין את

באמצעות חילות האוויר שלהן – כדי להשמיד מטרות תשתית ביוגוסלביה.

הספקן: ומה הייתה מטרת ההפצצות האלה?
הקלאסי: מטרתן הייתה בראש ובראשונה לאלץ את היוגוסלבים להפסיק את הטיהור האתני בחבל קוסובו.

הספקן: האם הושגה מטרה זו?
הקלאסי: מטרה זו הושגה במלואה. יוגוסלביה חתמה על הסכם כניעה, שלפיו פינתה את כל כוחותיה מקוסובו – מה שאיפשר את חזרתם של מאות אלפי הפליטים האלבנים שברחו ממש. **הספקן:** אם אינני טועה, הרי עד היום מוצבים כוחות של בעלות הברית בקוסובו בהיקף נרחב למדי.
הקלאסי: אתה צודק.

הספקן: אם כך, הפצצות התשתית לא השיגו את המטרה העקיפה שבעלות הברית חפצו כנראה להשיג: הפלת מילושביץ והעלאתו לשלטון של מנהיג אחר, מתון יותר. לא זו בלבד שמילושביץ הוא עדיין נשיא יוגוסלביה, אלא שבאופן פרדוקסלי הוא חזק יותר מאשר אי-פעם.

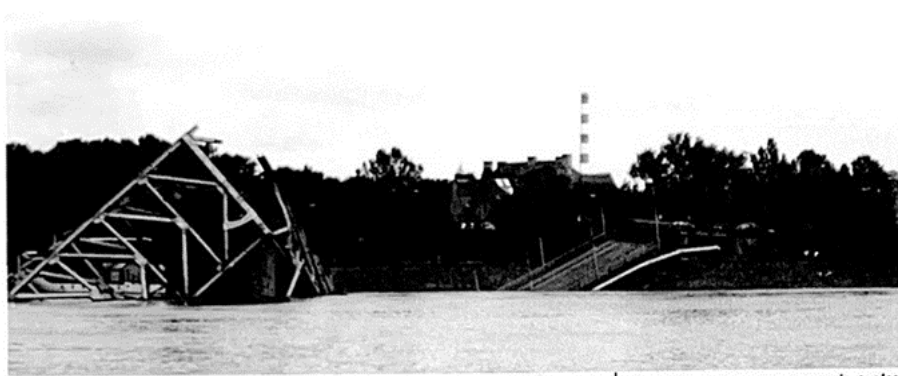
הקלאסי: אני לא מבין נקודה זו. האם תוכל להבהיר את עצמך בצורה טובה יותר?

הספקן: ודאי. נקודת המוצא לחשיבה היא פשוטה. כשיש דרישה בשוק למוצר מסוים, תמיד יימצא הספק שיהיה מוכן לספק אותו. ראה למשל מה קורה בתחום הסמים. למרות העונשים החמורים המוטלים על סוחרי סמים כמעט בכל מדינה בעולם תמיד יימצאו מי שמוכנים להסתכן ולספק אותם – גם במחיר של עונש מוות או של מאסר עולם. אזרחי יוגוסלביה סבלו ממחסור כבד בכל המצרכים והתחומים בשל האמברגו הכבד שהטילו בעלות הברית. האזרח, שאינו יכול לספק בעצמו את צרכיו, הפך להיות תלוי במשטר בצורה קיצונית. משטרו של מילושביץ נתם למשימה לספק לאזרחיו את צורכיהם – גם אם לא בדרכים כשרות. מחיריהם של מוצרי היבוא ביוגוסלביה עלו ב-30%, שכן כל מי שסחר עם היוגוסלבים הסתכן בחרם של ארה"ב ושל האיחוד האירופי. במקביל הוזל היצוא היוגוסלבי ב-30% – מאותה סיבה ממש. במצב כזה השתלם לכל אחד לעשות עסקים עם יוגוסלביה. הממשלה הפכה לשלטת הבלתי מעוררת בכלכלה המקומית, והאזרח הפשוט הפך לעבד הנרצע שלה.

הקלאסי: אני מבין מה אתה אומר. הרי במדינה דמוקרטית מתקדמת הממשלה היא לכל היותר הגוף המנווט את הכלכלה ובוודאי שלא העסק הגדול ביותר במדינה. ואילו ביוגוסלביה הפכו את הממשלה – בגלל הפצצות התשתית – לחזקה מאי פעם, שכן בעל כורחה היא הפכה להיות הגוף העסקי הגדול במדינה.

הספקן: אמת! עכשיו ודאי תבין מדוע הפצצות התשתית לא יצרו דה-לגיטימציה למשטרו של מילושביץ, אלא באופן פרדוקסלי אף הגבירו את הלגיטימציה שלו.

הקלאסי: אבל אינך יכול להתכחש לעובדה שלהפצצות מסוג זה יש בכל זאת משמעות, שהרי הן גורמות לנוקים עצומים.

גשר שנאטץ הרוסה ביוגוסלביה. צילום: רון ברישי

שבעוד שביוגוסלביה ניתן לאכוף הסכם כלשהו בצורה זו או אחרת, כי צבא הוא צבא, ובסופו של דבר הוא נענה מכוח החוק לפקודות המשטר, הרי שארגון גרילה לעולם לא יהיה מוכן להקשיב לחוק ולסדר. הוא תמיד ימצא את הדרך להשפיע ולעשות את הצרות שלו תחת דגל זה או אחר.

הספקן: נכון מאוד. כל הליך ההעקפה

של הפצצות התשתית מקוסובו ללבנון שגוי מעיקרו. זוהי חברה שונה, אנתרופולוגית וכלכלית. אלה הם משטרים שונים, וודאי סיטואציות שונות לחלוטין.

הקלאסי: דווקא עניין הסיטואציות מעלה אצלי נקודה נוספת, שלא חשבתי עליה בעבר. יוגוסלביה נהנתה בעבר – עד להתפרקותה של ברית-המועצות – מהגנת ברית ורשה (אף שהיא עצמה לא הייתה חברה בה). כלומר, כאשר היא החלה לפעול בקוסובו, היא מצאה את עצמה ללא תמיכתם של בעלי ברית. היא מבודדת, בעוד שלבנון נהנית מתמיכת העולם הערבי. הפצצת החלש – ותהיה הסיבה לכך אשר תהיה – מגבירה את הסולידריות של מדינות ערב עם החברה בצרה. כך ניתן גם להבין את ביקורו בביירות של נשיא מצרים, מובארכ, לאחר ההפצצות בלבנון ואת אי-ביקורה של שום אישיות מקבילה ביוגוסלביה.

הספקן: אני חושב שמיצינו את הנקודה הזאת.

הקלאסי: ובכן, ידידי, כולנו טובים בהשמעת דברי ביקורת. האם יש גם פתרון בחתך?

הספקן: אכן כן. מעצם דיונו עולים קווי פעולה שונים לחלוטין, שרובם, כנראה, אינם שגרתיים.

ראשית יש להבין שמשטר טוטליטרי הוא משטר פריך. הוא אינו מסוגל להתכופף. או שהוא שולט, או שהוא נשבר, ובמקומו עולה רודן אחר בדמות זו או אחרת. יש לאתר את מקורות הכוח של המשטר הלבנוני ושם לפגוע. המשטר הלבנוני נשען על כוח ועל נאמנות של הצבא ושל המשטרה, הממומנים מכספי המיסים. מיסים אלה נלקחים או מתקבלים בעיקר מהכלכלה החקלאית של לבנון. פגיעה בחקלאות הלבנונית או פגיעה ישירה בצבא הלבנוני – ולא בחיילים הפשוטים, כי אם במפקדות – יכולה לגרום ליצירת מצב בעייתי מאוד למשטר הלבנוני. משטר טוטליטרי באשר הוא מבקש לשמר את עצמו. ההבנה כי מקורות הכוח שלו פגיעים אולי תשכנע אותו לבצע פעילות אגרסיבית הרבה יותר מול הבעיה של ארגוני הטרור והגרילה בדרום המדינה. פגיעות סתמיות באזרחים ודאי שלא ישפיעו עליו, כיוון שאין הם מקור השפעה על אושיות כוחו של המשטר. זוהי רק דוגמה אחת מתוך רבות. אני בטוח שאתה יכול לחשוב בעצמך על פגיעה בשאר הנקודות שדיברנו עליהן.

חשוב: כיצד ניתן לפגוע במבנה השבטי? כיצד ניתן לפגוע בעוצמת הדת, והאם היא באמת מניעה מרכזי לפעילות? כיצד ניתן לפגוע במשלוחי הנשק ועוד...

הקלאסי: האמת היא שמעולם לא חשבתי על הנושא בצורה זו. עכשיו אני מבין את המאמר שקראתי על כישלונה של

האימפריה הבריטית בהעתקת המדיניות הקולוניאלית מהודו לשאר הקולוניות, ומדוע הדבר גרם להם לצרות רבות ולכישלונות צורבים.

הספקן: אכן כן, אבל זהו נושא לדיון אחר לחלוטין. האם תרצה לנסות את כוחך בפעילות יצירתית נגד סוריה על סמך הטענה שהיא השולטת בחיזבאללה.

הקלאסי: אני חושב שכן. ידוע שכלכלת סוריה נשענת על הסמים שמגדלים בבקעת הלבנון. ישנם אומדנים שלפיהם מגיעות הכנסות סוריה מסמים לכשלושה מיליארד דולר בשנה. אם אני זוכר נכון, הרי בנו של אסד, באצל, נרצח בדרכו למל התעופה של דמשק בינואר 1994. אף על פי שהעיתונות המקומית אמרה כי הוא נהרג בתאונת דרכים, הרי שהעיתונות הזרה פירסמה כי הוא נמצא כשגופו מנוקב כדורים. הרקע לרצח היה ריב על כספים מעסקאות סמים. אם התיאוריה שלך בדבר משטר טוטליטרי נכונה, אז מקור הכוח והשליטה של המשטר הסורי – לפחות בחלקו – הוא כספי הסמים. אי לכך הייתי ממליץ להפציץ שדות בבקעת הלבנון בתור רמז עבה לנוק הכלכלי שיכול להיגרם למשטר הסורי. וכאן לא הקטע הכלכלי מעניין אותנו, אלא האיום העקיף על מה שמקיים את המשטר הטוטליטרי. במובן הזה הם הרבה יותר חלשים מכל מדינה דמוקרטית.

הספקן: נכון מאוד. אולם אסור להיות מקובעים לגישה אחת. עליך לזכור את הסכנה האורבת לנו: ברגע שאיום הופך להיות חד-ממדי ולטווח ארוך, ניתן להתמודד איתו. יש לבחון בכל רגע נתון מהם מקורות הכוח ולשתק אותם. וצריך לזכור שלא כל מקורות הכוח ניתנים לטיפול באמצעות כוח צבאי זה או אחר.

הקלאסי: אני חושב שזו נקודה טובה לסיום דיונו. נתראה בדיון הבא.

הספקן: להתראות.

הערות

1. הסכם השלום ששם קץ למלחמת האזרחים בבוסניה.
2. "סנקציות כלכליות – בעד ונגד", גלובס, יום ראשון שני, 13-14 בפברואר 2000
3. גם אם למראית עין משטרה של לבנון הוא דמוקרטי, הרי ידוע לכול שהיא נשלטת בידי סוריה.
4. ב"ה לידל-הארט, "מגבלותיהן של שיטות הגרילה", מתוך **על הגרילה**, יהושפט הרכבי (עורך), מערכות, תל-אביב, 1971, עמ' 110

חיינו ללא חשמל, ללא טלפון, ללא מים זורמים. אנו כלכלה תעשייתית מוכוונת מידע. הפצצת תשתית במקומותינו משמעה הרס כלכלי אדיר. חברות עסקיות גדולות תלויות כיום ביכולתן להישאר מקוונות (On-Line) 24 שעות ביממה. אבל האם אתה באמת חושב שהפסקת חשמל או גשר הרוס יפגעו בצורה מהותית בחברה שמתבססת בעיקר על חקלאות ורק מעט על תעשייה? כל עוד לא ייפגעו השדות בלבנון, לא ייפגע בצורה מהותית מקור ההכנסה העיקרי של המדינה.

כרזות מחאה שהותירו אזרחים יוגוסלבים על גשר מעל הדנובה שהוחרב על-ידי מפציצי נאט"ו. צילום: איאס-אי"י

יתר על כן, חברה בעלת מבנה שבטי חסינה הרבה יותר מחברה מודרנית מפני פגעים כלכליים רחבי היקף. המבנה השבטי חסון יותר: השבט כיחידה אורגנית מסייע לכל הפרטים שבו – דפוס התנהגות שאנחנו כבר שכחנו – ושביוגוסלביה חזר ונוצר בשנים 1998-1999. "חברים לשעת צרה" הוא יותר מסתם פתגם בחברה שבטית.

הקלאסי: למעשה אתה אומר כי הפצצות התשתית בלבנון אינן פוגעות במתקנים שיש להם ערך מהותי מבחינת הלבנונים. אני נוטה להסכים איתך בנקודה זו – בעיקר משום שהאליטה הכלכלית בלבנון, שתהיה מושפעת מהפצצות כאלה, מונה לא יותר מאשר 5% מהאוכלוסייה. אני גם מקבל את דעתך בסוגיה האנתרופולוגית. בלי לפגוע ולזלזל באיש – הפלאח הערבי יודע להסתדר בלי הספקת לחם ובלי מים זורמים בביתו. את הלחם הוא יכול לאפות בטבון, ואת המים ייקח מהבאר או ממעיין סמוך. עבור רוב הישראלים האופציה הזאת כלל אינה קיימת. אך בין אם המדינה המופצצת היא דמוקרטית ובין אם היא טוטליטרית – בשני המקרים אני מזהה מצב בו המשטר רק מתחזק מכך.

הספקן: לדעתי אתה אכן צודק. בשני המקרים המשטר רק מתחזק כתוצאה מההפצצות. אולם גם בתחום זה קיים הבדל מהותי בין משטר טוטליטרי למשטר דמוקרטי: כשנלחמים נגד

משטר דמוקרטי, יש טעם לנסות לערער את הלגיטימציה של השלטון בעיני הציבור – כפי שניסו לעשות בעלות הברית ביוגוסלביה, ונכשלו. אולם בלבנון אין שום טעם לנסות ליצור דה-לגיטימציה של המשטר בעיני הציבור, שכן המשטר אינו שואב את כוחו מהציבור. הדבר בא לידי ביטוי חריף עוד יותר בעיראק. שם ניסו האמריקנים להפעיל כל נשק פסיכולוגי אפשרי בניסיון נואש ליצור דה-לגיטימציה לסדאם חוסיין, אולם גם שם הם נכשלו. כישלונם זה נבע מחוסר הבנה כי משטר טוטליטרי נשען על מוקדי כוח שונים, שהאחרון שבהם הוא האזרח הפשוט והראשון שבהם הוא הכוחות המזוינים – הצבא והמשטרה. ניסיון לקעקע את מוקדי הכוח של המשטר בעיראק עשוי היה – אולי – לערער בטווח הארוך את יציבות המשטר. נראה שסדאם חוסיין עדיין שולט בעיראק, משום שהאמריקנים לא השמידו במהלך מלחמת המפרץ את בסיס כוחו: הדיוויזיות של המשמר הרפובליקני.

הקלאסי: אתה יודע, זה מזכיר לי משהו שלידל הארט כתב, ושבוודאי תסכים איתי כי הוא קשור קשר הדוק לנושא שלנו. בקטע שאני מצטט מתאר לידל הארט את ההבדל בין צבא לארגון גרילה.

"...אך הנוק הגדול מכולם ומאריך הימים ביותר, שצמח מפעולות אלה (של הגרילה – י"ע), היה זה שבתחום המוראל. תנועת ההתנגדות החמושה משכה אליה לא יוצלחים רבים. היא סיפקה להם הזדמנות להתמכר למעשי הרשע שלהם וליישב את חשבונותיהם האישיים באצטלת הפטריויטיזם. גרוע עוד יותר היה רישומה הבלתי מוסרי הנרחב של תנועת ההתנגדות הזאת על הדור הצעיר בכללו. היא לימדה אותם להמרות את פי הרשות ולהפר את חוקי המוסר במאבק עם כוחות הכיבוש. תורה זו הותירה אחריה זלזול בחוק ובסדר – וזלזול זה נמשך באורח בלתי נמנע גם לאחר שנסתלקו הפולשים".⁴

אני מבין עכשיו שניתן לאכוף משמעת על כוחות סדירים – כמו הצבא היוגוסלבי – בהפצצות מסוג זה, אולם לא ניתן לאכוף משמעת על החיזבאללה. מעבר לכך, היום הם ילבשו את המדים של החיזבאללה, ומחר הם ילבשו את המדים של ארגון אחר, שיוכל לאפשר להם להמשיך בפעילותם.

הספקן: קשה לי לעקוב אחרך. עליך לפרט קצת יותר.

הקלאסי: אתה צודק. יוגוסלביה הייתה מדינה במלחמה, מדינה בעלת משטר דמוקרטי וצבא מאורגן. הפצצות התשתית נעשו כאשר הצבא היוגוסלבי פועל בשטח. הפצצות תשתית מעין אלה אכן יכולות לעצור צבא בתנועה ואכן הפריעו לחברה שהיא תעשייתית ברובה. במקרה הטוב ביותר אף יש סיכוי שיצרו תהליך של דה-לגיטימציה למשטר הדמוקרטי. אולם בלבנון המצב שונה. המדינה במצב של שלום. היא עצמה אינה נלחמת בשום מדינה. הפצצות התשתית מפריעות רק לחיי היום-יום, וכפי שכבר הבהרנו, לא מדובר בהפרעה חמורה מדי. תהליך של דה-לגיטימציה במציאות הלבנונית הוא בלתי אפשרי למעשה, שכן לאזרח הלבנוני אין שום השפעה על ממשלת הבובות ששולטת בחסות סוריה. ואחרי כל זה לידל הארט מסביר לנו,